

ZERUETAKO NAGUSIAK

(1° EGUNA)

EUSKERAZALEAK ALKARTEAREN EUSKAL ASTEA, BILBON BIARTIK AURRERA

BILBO. Euskerazaleak Alkarteak, urte guztietan lez aurtan be Euskal-Astea gertatu dau. Azil onen 14'tik 19'ra izango da, Eskolapiotarren Ikastetxean, Alameda de Rekalde (Zumardi Ibilbidea) 19'an, 20.n ordutik gero.

Egun bakoitzeko egitaraua au izango da: Aurkezpena, Zubiri'tar Iñaki Alkartearen lendakariak, itzaldia, alkar-izketa, Paulin bertsolariaren ekiñaldi laburra gaiari buruz. Eta al dala, urrengo eguneko itzaldiaren berria emon eta urrengo gaia iragarriko da.

Erabiliko diran gaiak askotarikoak dira: Egaztien mundua, irakaskintza euskeraz, esate eta ibilte azkarraren mundua, euskera aurrerapidean jartzeko aolku batzuk, "Kresala" bizkaierazko literatura eredu-liburuaren iruzkiña, etabar.

Euskerearen adizkide guztiai egiten dautsagu dei itzal-di ta ekintza oneitara. 14- Astelena: Egaztien mundua (Legarreta'tar Asier'ek). 15- Astearte: Irakaskintza euskeraz eskubide-arloan (Otaegi'tar Idoia'k). 16-Eguaztena: esate ta ibilte azkarraren mundua (Zabala'tar Enrike'k). 17-Eguena: Euskera aurrerapidean jartzeko aolku batzuk (Etxaburu'tar Asier'ek). 18-Barikua: "Kresala" elebarriaren azterketa (Prieto'tar Iñaki'k).

DEIA (94-11-13)

GABON JAUN ANDREOK

Urtero egiten dogun lez, gaur aurtengo "Euskal Astea"ri asiera emoten dautsagu. Aurrera joan baiño len, baiña, bioakie eskolapiotarrari "Euskerazaleak"en eskerrik be-roena, areto eder au gure aukeran ipinteagaitik.

Gaurko gaia "EGAZTIEN Mundua" da, eta emoillea Legarreta'tar Asier gaztea izango da. Ona emen gazte oneri buruz gora-beera batzuk: Mungia'ko semea da, ogibidez langillea. Euskaltzale andia dogu, eta zaletasun onek, Bertsolari gazteen taldean ikasle izatera bultzatu egin dau, baita "Mungia Euskalduntzen" taldekoa be. Onezaz gaiñera, Mungialde'ko esaldi ta itzen billatzaillea da, gure aldizkarietan azken aldiotan argitaratuak izan diranak.

"Euskerazaintza"n edo "Euskeraren Erri Akademia"n laguntzaillea dogu, eta au eskertzekoa da, gaurregun gazteak bide onetatik aalegintzen ez diranean batez be. Eta bere euskaltasuna biribiltzeko, "ZER" gure illerokoan idazle bikain ta ugaritzat diardu.

Entzun egiozue ba, "Egaztien Mundua"ri buruz esango dautsaguena. (Zubiri'tar Iñaki'k).

ZERUETAKO NAGUSIAK

Aupa, arratsaldeon guztioi. Gaur zeruetako nagusiak diran egaztiei buruz itz-egingo dot. Beti gure artean dauten egaztiei buruz. Beti ikusi arren oso gutxi dakigu eurei buruz-eta!

Gure txoriak naiz-ta ur gaiñean ibilli, naiz sastraka gaiñetatik ibilli, naiz zeruaren magaletik ibilli, gauza bat dau bere gaiñ: arrigarizko orretarako erreztasuna.

Aldez aurretik berezitasun batzuk aipatzearren: Antartiko inguruan be, aurkitu izan dira txoriak lurberri-aurkitzaille-zaleak, ango ardatz-burutik urbil, eundaka kilometrotan barrura seigarren mundualde artan.

Txoririk geienak egun argitakoak dira, gauez eiza egiten daben arrapari batzuk ezik.

Beste bitxikeri bat esatearren, or da "kolibria", izadiko txoririk txikiena, gramu bi inguru pisatzen dauzan txori txiki onek, lore-auts biltzaille porrokatua izanik, segunduko berrogeitamar bider astindu dagikez bere egoak.

– **NON BIZI DIRA TXORIAK:** Ipar-Ameriketean, esaterako, arrano buru-txuria dago. Bertako armarrarian be ikurtzat ipiñita daukie. Indo-oillo (pavo), kardenalak, belardi-oillo, Kanada itsas-piruak, aateak.

Erdi-Amerikan: Ketzala. Ego-Amerikan: Ara, txori-berritsuak, okillak, tukanak, papagaitxoak, kondorak, kolibriak, alkaatrazak edo zangak, ñanduak (oneik aveztuz'aren aaideak dira), urtxori-gorriak (pelikano), ubarroiak, etab...

Ipar-buruan: Lopodoak (oneik ez dabe egazik egiten oilloa'ren pareko doguz), alkak, pagaloak, aliota txintxa-beltzak (Oneik, itsas-txoriak izanik, aatearen aaide dira). Ego-buruan: Antartiko'ko txori-zorro edo pinguinoak. Europan: Eperrak, galeperrak, kaskabeltzak, txantxangorriak, paridoak, ikatz-txoriak, okillak, eta flamenkoak. Afrikan: Basolloak, egalperrak (aveztuz), satelen txoriak, zapata-mokiak, ibis'ak, pintardak, kurillo koroidunak, pagaiak, tantaloak, aeta marabuak. Ego-egoaldean: albatroak (munduko txoririk aundienak, itsas-txoriak dira eta 4 neurkiñ dabez egotik-egora).

Asian: Antzarrak, beltzargak (zisne), txirriñak, belak, baso-oillarrak, faisanak. Ozeanian: Australiako irlan: Lira egaztiak, paradisuko egaztiak, martin eiztari aundia, kibisa, kwia (bi txori oneik ez dabe egazik egiten, eta arrigarriena zera da: lumen orde zuleak dabezela, kasu bakarra egaztien artean).

Nueva Zelandan: kasuarioa eta kagua.

Oneik izan dira munduko lurralde bakotzean aurki geinkezan txori-mota garrantzitsuenak, danak aipatzea eziñezkoa da, luze joko genduke-eta.

Ikus dagikegu, munduan ez dagola egaztirik bako toki-rik.

—**ZER DA TXORI BAT?:** Egaztiek azurdura gogorra ta ariña dauke, ariñagoak izan daitezcan, ezurak barru-utsak daukez, egazkiñak egiteko aluminiozko tuboan antzera. Egoetan dagoz erantzirik azurdura oneik. Luma ariña eduki arren, oso gogorra dauke. Luma bat kentzen baidatzagu txori bateri, atzamarra pasatu ondoren. an ikus geinke zulotxo bat. seiñale oneik dirala-ta, txoriak gu baiño askoz leenago lortuak dira.

—**GURE LUMADUNAK:** "Ornitologia" da egaztien barria emoten dauan jakintza. Esaterako gauza bitxi bezala: Eisenhovver jeneralak, Italia'ra barkuz iritsi zanean. zuzenean idatzi eutson Ameriketean euko anaia'ri ainbat ariñen txorien barri ekarren liburu bat bialtzeko, Italian egozan txoriak ezagutu dagizan. Txori-zalea izateko, ez dago ez adiñik, ez lanbiderik, ez aparteko berezitasunik. Kaletarrak be badauke txoriak ezagutzeko aukerea, urietan be gure lumadunak edatzen dira-ta.

—**URIETAKO TXORIAK:** Txoriak ederto baten ego- kitu izan dira gure urietara. Ogi apur batzuk janda aurrera urtetan dabe. Gizona'ri beti jarraitu izan dautsoe. Esaterako: Nekazaritza sortu zanean, Nilo eta Kaukaso artean dagozan zelaietan bizitzen ziran, emen oitu ziran nekazari-ekin bizitzen. Andik aurrera nekazari-ekin sortutako urietara be oituko ziran. Adibidez or dagoz usoak kaleetako jaun eta jabe, etxeetako ormak daukiez aintziñako arkaitzen ordez.

Maiatzatik aurrera, enara'ren zaratak alaitzen dauksu zerua. Itzelezko abiaduran egaz egin dagike enarak, 200 Km./orduko. Edozein zugatz-enparantza baten agertzen da zozo bikote bat, arrak bere moko bellegia urre koloreko dauala. Ipar-ameriketako uri andiak be kolonizatu dabez txoriek. An dagoz kaxkabeltzak eta pika zozoak, euren kantuak aietara jaurtiaz. Gure ondakiñekiñ baliatuz poza emoten dautsoe gure uriei txoriño oneik.

—**LORATEGIETAKO TXORIAK:** Garagarrilleko egun batean goiz jagi . goizeko preskurarekin arin agertzen da lorategiko landara eta lore tartetik kaxka-beltz saldoa iskanbillatsu. Bere soiñua dala-ta, batzuk "ola-gizon" izena emoten dautsoe.

Kaskabeltz (txinbo) oneik, ain etxeko izanik, orregaitik egiten dabez euren abiak gutunak usteko buzoietan eta esne-botilletatik esne zurrutada galantak edan. Gure txoririk ederrenetakoa "itsats-gorria" da. Kantu gozoa darrai bere ondorengo txorrotxioaekiñ. Txori oneik laister salatzen ditu bere kantuak, geldi egon eziñak dira-ta. Txepetak orren txikia izanik itzelezko zalaparta sortarazten dau. Bera da gurer txori txikerrenetarikoa 6zm dituala, txinboarekin batera.

Arrak ataritzen dau zaratarik geien abiz-abi dabilie- nean. Ar bakoitzak ainbat eme daukoz eta oneitariko eme bakotzak urtero 12-tik 14-ra bitarteko ume kopurua dakar. Ez dago orrenbeste txepetx gure errietan azken urteotan, arrepakari-ek eta pozoiak asko il dabez-ta. Txori guzti onein kantuak, denbora onaren adierazgarri dira.

—**OIANEKO EGAZTIAK:** Baso aundiak badaki bere misterioak ondo gordetzen, txori mota askotaz ornitzen da basoa.

Txantxangorriak bere papar gorriagaz ederto baten abesten dau. Udan batez-be armiñ egoten da, beste ar batzuekin egotea da, beste ar batzuekin il arteko errita aldiak egiten dituala. Neguan ostera, moteldu egiten da otzak agertuz doazen eiñean. Efemeride antzean konta geinke: Aristoteles'ek, Jesukristo baiño lau gizaldi aurreragoko gizon onek uste eban, txantxangorria eta ikatz-txoria bat zirala. Zergaitik?: Ikatz-txoria neguan leku beroetara aldatzen da, ta arek uste eban sasoi batetik bestera kolore gorria paparretik isatzera aldatzen jakola eta txori bat zala.

—**ZELAIETAKO EGAZTIAK:** Azeritxoa eta belea'ren ipuiñean, belea iñozotzat agertu arren, ez da bape iñozoa, bera da egaztietan azkarrenatarikoa. Kantua eta lumajea ez daukoz ederrak, baiña bere ikatz kolorea polito agertzen dau eguzki printza-pean.

Aintziñako ziñizkeriak be, belea aintzat artzen eban. Esaterako: Apolo'ri belea agertu jakon, geroa igarten ekialako. Eskandinabiarrak eta germaniarrak, barriz, gurtu egiten eban, "Odin" jainkoaren txoria zalako.

Belamikak, neguan lur landuetan bizitzen dira. Euren moko aundiak gari-ale billa lurra obeto zulatze-ko erabiltzen dabez. Alde batetik kaltegarriak izan arren, xomorroak jaten dabezenean mesedegarriak dira. Illuntzean lotara biltzen diranean, zaintzailleak ipinten dabez begi be- larri ernai. Beleak ainbat eratako txori-zaratak atara dagi- kez, beste txori batzuk uxatzeko.

Pika, belea'ren lengusua da. Bere ezbardintasunik nabannenena zera da: lumajea zuri-baltza daukola eta euren isats luzeaz baliatzen dira zuaitzetan balantzari eusteko. Zelaietako zabal dietan or dabiltz eper-bandak, igitaiak utzitako ale ondarrak batzen. Kabiak lurrean ipinten dabez. 20 bat arrautzeraiño erruteko kapaz dira. Txitak arrautzatik urten orduko bere buruaren jabe dira, jantzirik dagoz eta bakar-bakarrik jan legikee.

Faisana gaur ere egazti an-otza dogu berez. Grezitarrak eta erromatarrak sartu eban Europa'ra, Kaukaso'ko lurretari-ek ekarria. Europa'ko errege-etxeetan agertzen jaku X. gizaldiaz geroztik.

—**MENDIETAKO EGAZTIAK:** Egaztientzat gorde- leku ezin ohea da mendia, gizonari errez iges egiteko. Arranoa da egaztien erregea, Aintziñatik asita gizonak gurtu izan dau, Zeus jainkoaren egazti au, beraren ausar- dia eta egokiera ikasbide daukozela. Jateko orduan: muxar- rarak ditu gogokoen, ala ere mendi-erbiak eta txori batzuk be arrapatzen ditu. Arranoa oso mesedegarria da, animali

erkitu eta gaizkutuak eta garbituz, izurrite askotatik gordezten ditu gure mendietako abereak. Begi ikusgarria dau, berataz baliatzen da geienbat. Bi begiek, buruko muiñak baiño geiago pisatzen dautsoe. Baiña ba-dira beste egazti asko ere, naiz-ta txikiagoak izan, belardietako lore artean dabiltzazanak.

Esaterako: Oskillasoa; txori alaiak, belen aaide au.

Arkaitz-txoria; goitik beera ebakitako arkaitzetan dabilku, eguzkiaren beroak ataratako xomorroak jaten.

Azkenik or doguz; bela-txiki moko-gorri eta moko-oriak. Talde aundietan ibilli oi dira eta arkaitz ormatan arzen dabe eguzkia.

– **ITSAS EGAZTIAK:** Itsasoa, mundua'ren lautik iru ura da eta guztia bizidunez josia dago. Alatan, eziñ gara iñolaz-ere arritu, bertan txori-mota asko bizi ba-dira. Dudarik barik, albatros'a da itsaso'ko eta baita lurreko egaztirik aundiena. 4 neurkiñ daukoz egaletik-egalera. Egaz asi aurretik egoak astinduz joaten da aireplano baten antzera. Eurok dira itsas-barruko bizitzara obekien moldatu diranak.

Antxeta moko-gorria, udaran kapusai baltzarekin, gure kontura bizi da itsas eta aintzira baztarretan. Kaioa. moko-ori-aundiduna, naranja koloreko zaplazta gorri bategaz, oso ugaria da, eta era berean oso trebea, ugiñak botatako zaborrak bilduaz. Ez da egazti formala, beste txori batzuen arrautzak eta txitoak arin irensten ditu-eta. Kaioa'ren lengusua dan "pagalao" be or dogu. beltzez jantzitako lapur eziñ ohea. Aideetako piratak esaten dautsoe jenteak.

Udazkena'gaz batera badatoz kulixka-txikiak Artikotik. Ondartzetako arriak miatzen ibiltzen dira muxkulluen billa, ori dala-ta, arri-iraule ipiñi dautse izen-goitia.

– **ZINGIRA AUNDIETAN ZEAR:** Frantziak badu lur-zati bat, bertan eguzki beroa izaten da eta ur-geza ta gazia naastu egiten dira. Kamarga du izena eta Rodano ibaia'ren bi besoen artean dago.

Kamarga txori-erri bat dogu, eta guztien buru flamenkoa da. Luzeran metro t'erdi daukoz eta lepu luzearen soñean buru txiki bat. Taldeka bizi dira txori oneik gatza-ga auetan.

España'ko egoaldean be, Guadalquivir ibaia'ren bukaeran, loitzun luze-zabal bat ageri da, "Coto de Doñana" ain zuzen. Bere izena, XVII. gizalditik datorkio. Orduko Medinasidonia'ko dukeak, "Doña Ana" izeneko alaba bat eukolako. Ainbat urtetan izan da Europa'ko aundizkien eizalekurik onena. Bertoko jaun eta jaubea "arrano goilea" da.

– **AFRIKA'KO LOITZUNETAN:** Duda barik, "Ibis'a" dogu entzutetsuena. Aiñtziñako ejiptoarrak jainkotzat eukien eta aren irudiak arretaz jaso izan dabez Ejipto gaineko illobietan.

"Jaribu" izeneko egaztia. kolorez oso aberatsa dogu, bere lengusua dan amaimoko afrikarragaz bat eginda ibiltzen da normalean. "Ave martillo" edo Maillu-txoria be laguna dau.

Zingira edo laku osoa artuta daukola esan geinke "Jkana" ara iristen danean. Aurki, ur-oillotxo oso ariña da eta zingirara datorrenean, "igel-belarretan" eta uretako beste landare batzutan geratzen da.

– **BASAMORTUKO EGAZTIAK:** Saharan barneratzen ba-gara, txori ikusgarri batzuk ikus geinkez, gitxi izan arren naiko dira alako egoeretako lurretan bizitzeko. Txoriak oasietako babespean izaten dira geienetan. Basamortuan arrapakari ugari dagoz, ala nola; txori-zomorrojale txikiak ba-dauko jagon bearrik.

Or dagoz basolloak, lur kolorea daukela eta euren babesik onena, sako-unetan edo arri-bastarretan izkutatzea da. Beste batzuk ordea kolore arraroa izaten dabe, eta jateko ez dira bape onak.

– **ARTIKO'KO EGAZTIAK:** Gau-erdiko eguzkia dagoan lurralde au, munduko lurralde arrigarrietako bat dogu. Uda oso laburra da, loreak be sortzen dira eta ordu gitxitan asita, proba eginda dagoz. Lorak asi orduko milla txori urreratzen dira. Duda barik. itxas-egaztiak dira ugarrienak, ur otzak arrai-aukera itzela eskaintzen daualako. Arraiñen zai or dagoz: Kaioak eta Fulmar-txoriak, eta "arao" eta "alkak" eraso bizian. "Araoak" arrautzak arkaitz gorrian egingo dabez. Ur-gune izoztuak urtu orduko, an dagoz bizitzen "ali" eta "txintxa-beltzak". Igeri bizkorra izan arren legorrean oso motelak dira.

Loitzun andietan, muxkulu ugari dagozan tokietan, ageri dira beltzarga moko-beltzak, antzar, aate eta kulixkak, txirriñak, kurlinkak, zalduntxo eta "artzibebeak". Baina negu otz eta bakartia datorrenean, elur-eperrak bakarrik gelditzen dira elurpean. euren kabitxoak egiñaz.

– **EGO AMERIKETA'KO EGAZTIAK:** Espaniarrak urre-goseaz, Ameriketara eldu ziranean txundituta gelditu ziran bertako izadiaren edertasuna'gaz. Egia esan, munduan ez da beste lekuri emengo txorien edertasuna aurkitu al dogunik. Txori-berritsuek betetzen dabe oiana euren zaratakaz, tarteko tukanak eta tximinoak egiten dabe zarata.

Or dabil "kolibri-a" edo euli-txoria, munduko txoririk txikiena. Or dabil "ketzal-a" musker koloreko isats luzedun txoria be. Aztekak jainko biurtu eben txori au: "Queztalcoalt" edo txori-suge.

Goazen Andeetako gañetara, gizona bizi dan lekuri garaiena da, 5.000 neurkiñetara. Kondoraren saillak doguz oneik, andeetako erregea'renak. Iru neurkiñetaraiño iristen da bere luze-zabalean. Txal bat garraitzeko kapasa da. Argentina'ko gautxoek era zelebren batean arrapatzen dabez "ñandua". Egalperraren lengusua da ñandua. Zaldiz ibiltzen dira eiztari auek eta soka baten muturrean arri batzuk ipinten dabez, anketara jaurtiaz trabatu edo kateiatu-arazteko asmoa'gaz.

– **AUSTRALIA'KO EGAZTIAK:** Kanguroen lurralde onetan egazti bereziak bizi dira. Berezienetarikoa eta ederrenetarikoa "lira-egaztia" da. Izena ere isatzetik dator kio. Geldi dagoenean. isatzak lira baten antza daukolako.

Baiña ez du lira jotzeko erabiltzen, emea bereganatzeko baiño. Isatza bere bizkarra jotzeraiño tolesten dau ederto. Kantuz barriz, beste dozena bat egaztiren kantu-ots bardiñak ataratzeko gauza da.

Ibai basterrean entzun geinke burla irripar bat. Martin eiztaria dogu. Australiarrak "kookaburra" emon dautsoe izena. Emengo martin arrantzalearen lengusua da.

— **EGAZTIAK ZELAN BIZI DIRAN:** Gizon bat bizi leiteke aste batzuk ezer jan barik, goruputzak. leendik pillatuta daukonetik. Arrano batek esaterako, illabeteko baraua egin dagike galera aundirik barik, eta oillo batek be amar egun bai. Baiña ba-dagoz beste txori batzuk, sante-len txoria esaterako, jan barik ordu batzuk baiño ez da kapas bizirik irauteko. Egaztiak oso laisterrak dira gauza danetan. Gure biotzak 70 taupada emoten ditu miñutuko, aate batenak barriz 200, oilloarenak 312, eta etxe-txoria-renak 460.

Txori bateri termometroa ipiñi ezker, sukarra daukola pentsa geinke, 45'-tara eldu leiteke-eta. Jateko neurria be izugarria dauko txori batek. Adibidez, kaxka-baltzak bere pisuaren aiña jan leike. Alkatraz'ak eta ubarriok 2 edo 3 kilo arraiñ irensten dabez egunero. Ori dala-ta egaztiak egunik geiena jana billatzen pasatzen dabe. Geienak egun-egunekoagaz bizi dira, beste batzuk ordea, egon al dira egun batzuk baraurik be.

— **XOMORRO EIZTARIAK:** Xomorroak dira munduan dagozan bizidunik ugarienak. Milloika arrautza ipinten dabez, bata bestearen atzetik. Izadiak sortu dau xomor-ro asko bistatik kentzeko urtenbidea. Txoriak dira gure babesik onena xomorroen aurka. Ara or kaxka-baltz famili bat bakarrik urtean 14 millioi xomorro garbitzeko gai da. Erregetxo batek 3 milloi tximeleta jaten dauz. Mungialdean tximeleta "sorgiñ mitxi" esaten dogu.

Bizkorrenetarikoa enara dogu. Ganadua egoten dan leketan ibiltzen dira normalean. Edonor aritzeko kiribilketak egiten dabez airean eta mokoa zabal-zabalik dabela erasotzen dautsee xomorroi.

Arrapakari bat be bada xomorro-jalea: "Alkoi erele-jalea" aiñ zuzen. Bere erpa zakarrakaz kabiak apurtzen dautsez erleei lenengo ta beiñ. Gero sakabanatzen diranean, banan banan biltzen asten da, jateko asmoz.

Zuaitzetan aurkitzen diran xomorroak, okilla dabe etsai nagusia. Xomorroa naiz arna zulotik ateratzeko miñgaiña erabiltzen dau okillak. bere mingaiñ luzea, lozm-tan luzatzen dau mokotik kanpora. Miña lirdinagaz josita dauko eta xomorroak bertan itsasten jakoz.

— **FRUTA-JALEAK ETA AZI-JALEAK:** "Piquituerto" edo moko-okerrak dira gure neguko txorien artean, piñu-azi-jale amorratuenetariko batzuk. Euren mokoaren oia eta beea bardiñak daukez. Bestalde txori oneik ondartzailleak dira, guztiz ustu baiño leen botatzen dabez piñu kozkorak eta.

Intxaurrak naiz urrak apurtzeko, intxaur-apurtzaille bat erabiltzen dogu, baiña ezkur-txoriak ez dau orren bear iza-

nik. Ezkur-txori oneik oso moko gogorra dauke eta gorputzez naiko sendoak dira.

Ipar-Ameriketako elur-txoriak ederto baten erakusten dausku, zenbat eratakoak diran egaztien ogibideak. Zozo txiki baten neurriko txoritxo onek, lurrean astraka egiten dau oilloak lez orbel artean, basa-fruituak eta batez-be aleak batzeko. Aziagaz batera xomorroak eta arrak be jaten ditu.

Neguan, "bigura azia" jaten dau "garratzaroak". Frantzia'ko druida zaarrek gurtzen eben bigura-azia, urte osoan egoten da orlegi eta udazkenean. ale zurizka batzuk ataritzen jakoz, azi baltzarana barruan dauala. Garratzaroak zurrupatu egiten dautso, lirdingari bere barruko zuku. Txoriak ziriña egiterakoan, jandako aziak botatzen ditu, gerora bertatik landareak sortuaz. Orra or alkartasun eder bat txoriaren eta landarearen artean.

— **EIZTARI ARAGI-JALEAK:** Egazti arrapariak izen txarra dauke, oillotegietan egiten dabezan zarraskiak dirala-ta. Baiña ez da orrelan. Eurakaz eroaten dabez sarri askotan sortzen diran epidemiaiak eta gaisoak. Animalia erkiñak janaz.

Egaztietan ederrenetakoa dogu zapelaitza. Edonon aurki geneike, mendian, itsas-basterrean. 200 Km-tik gorako abiadura artu leike goitik beera zuzenean. Uso, bela, itsas-txori eta beste ainbat txori daukoz gogoko. Arratoi-jaleak itxaron egiten dautse bere biktimeei. Gaua eldu orduko ageri dira gaueko arrapari nagusiak: Ontzak.

Euren lumajea oso leguna da, luma bakoitza millaka ariz josia dago, isil-silik eiza egiteko. Oso belarri fiña dauke eta begia barriz oso argia. Lepoa ia buelta osoa emateraiño biur dagike ontzak. Urtero 6.000-tik 7.000-ra sagu eta satitxu garbitzen dabez ontzak.

— **EGAZTI ARRANTZALEAK:** Gure martin arrantzalea geldi-geldi egoten da zugatz bateko adartxo baten gaiñean, arraiñari begira. Ikusi orduko doa buruz beera uretan barrena, utsik egin barik. Bular-aldea gorria dauko eta bizkarra urdiñ bizi kolorekoa. Beste egazti asko be, urgezaren inguruan bizi dira. Andi-enetako bat, gartza moko-luzea dogu. Ur-meeak daukoz gogoko eta lepo-kolpe bat naikoa dau ber mokoa azkon (lanza) bat lez sartuteko bere eiza'ri. Onen lengusua dan ur-zozoak gaua naiago dau arrantzarako. [tsas-txoriak be aitatu bear geunkez, arrantzale azkarrak dira-ta, bere biziko tresnakaz ornituta.

— **SARRASKI-JALEAK:** Saia edo putrea da adieraz-, arri on bat. Egorik astindu be egin barik dabil inguruminguru leku jakin batean, leoiek bota daben animaliairen baten ondakiñ batzuk jateko asmotan. Gorpuaren inguruan patxadaz egoten dira itxaroten. Lenengo leoiek jango dabe, gero an inguruan dagozan ienak eta txakalak, eta azkenik saiak. Moko andia dauke aragi zatiak eueganatzeko, itxura baldarra eduki arren, oso lan onuragarria egiten dabe, lurra garbituz. Saiekin batera, miruak eta marabuak dira sarraski-jaleak. Orrelako egaztiak ikusteko ez dago Afrika'ra joan bearrik, ba-dira gutxi batzuk baiño ez ba-

EUSKAL ASTEA

dira Urkiolan be. Zaillak izan arren ikusteko, beñ ikusi ezkeru ikusgarriak dira benetan. Ba-da Urkiola mendikatean "Sai-bi" izena'gaz bataiotuta dagoan mendi tontor bat ere.

– **KOLIBRIAK:** Kolibria txori txikerra izan arren, berataz berba asko egin geinke. Euren lumen edertasuna dala eta, Ameriketara izen oneikaz ezagutzen dabez: "Rubi de Carolina", "rubi topacio", etab... Kimika azterketa bat egin ostean lumetan ez dauke zera baltz bat baiño. Beraz euren kolorea argiaren efektuagaitik lortzen dabe. Egan dabillanean burunda-otsa ateratzen dau, erle-mandoak bezala. Egoak 50 bider dardaratzen ditu segundoko, ori dala-ta ez jakoz egoak aidean ikusten. Txori oneik, ikerketa sakon batek diñoskunez, orain 50.000 urte xomorro-jaleak ziran, euren kokagunea Amazonas izanik, urteak pasa ala, euren asi ziran polinizazioa landareetan egiten, insektuei puesta kenduaz. Moko luze eta fiña dute, luzeraz eurak aiñakoa, linimentu itsaskor bategaz estalirik, landarea polena ezertariko eragozpen barik artu al izateko. 300 kolibri mota baiño geiago dagoz. Txikiena Patagonian aurkitzen da, zomorro baten aiña gorputz ez daukola. Andeatoko gaiñ zabaletan, Mexiko'ko mortu zarkarretan eta Kanada'ko oianetan ere aurkitu geinkez.

– **ERAKUSLEAK:** Afrika'ko basoetan, mixto-kaja erdi uts astinduaz ataratako soiñua egiten dauan txoritxo bat dago. Bere gorpuzkera olakoa da: sabel aldea zurizka, bizkarra azeituna kolorekoa, anketako beatzak okillak lez, bi aurrera eta bi atzera daukoz. Txori au erakuslea dogu. Izena bere jokabideagaitik datorkio. Erlauntzia non dagoan erakusten dausku, bitartean guk geure lana egin zai dago, beñ ezta ustuta, erakuslea jaitziko da bere atsegiñezko argizaria jatera. Alkarlan ezin ohea txoria eta gizonaren artekoa. Munduan ez da beste bizidunik argizaria jaten dauanik.

– **SENDIA:** Urteko sasoirik lantsuena familia sortu eta umeak azi bear diranean izaten da, txorientzat. Sasoi au udabarrian izaten da. Txoririk geienak negua taldeka igaroten dabe. Udabarria eldu orduko, txoriak bakar-zaleak biurtzen dira, eta gañera arrak lur sail bat artzen dau eta ez dautso iñori sartzen uzten.

– **KANTUA:** Zorionez kantua berea dau txori bakoitzak. Txepetxaren alarme oivak, txorrotxio bat dirudite. Txortxor laster eta bizi bat entzuten badogu azkenean txistu luze bat egiten dauala, txinbo kaska-baltza da. Gure Euskalerriko basoetan be entzun geinke birigarroaren kantu gozoa edo zozo-baltzaren txistua, edo karda-txoria'ren (jilguero) kantu leguna.

– **TXORIAK EZTAIETAN:** Zer esango geunke bere andragaiarengana esku-utsik doan mutil bategaitik? Txar-to azia dala. Ez dago alakorik esaterik txorikaitik. Apaindurik ederrenak, laguna bereganatu bear dabenean jazten dabez-eta.

Oillotegi batera joatea baiño ez dogu, ta or ikusiko do-

gu erege bat lez oilloaren inguruan oillarra. Egia esan, txori danak ez dagoz lumakaz orren apaindurik, baiña danak moldatzen dira aal dabean bezala euren laguna arrituarazteko. Gartzak paparrek lumak zutitzen dituz, gartxatxoak ostera, bizkar-gaiñeko luma luze ta sedatsuak zabal-tzen ditu, aintziñako emakume aundizkien antzera. Baiña bada beste ordaiñ motarik ere. Ugalde-enarak, arraintxo bat eskaintzen dautso bere mokoan emeari.

– **PARAISO'KO EGAZTIAK:** Nueva Guinea'ko baso itxietan bizi dira, eta Australia'ko goikaldean. Oneik dira, iñojango zalantzarik barik, txori guztietan dotoreen jantziak. Jende askorentzat beti izan dira oso erakargarriak. Ori dala-ta Nueva Guinea'ko Papua indioen buruzagiak euren aginte aundien ezaugarri lez erabilten ebezan txori onein lumak.

India'ra ere eraman ebezan, ango "marajan" apaingarrietarako, eta baita, Europa'ko emakume aundizkiek urrez bereganatzen ebezan buru soliak apaintzeko be. Zorionez txori oneik eizatzea guztiz galerazita dago, bestela aspaldi galduko ziran.

– **EGAZTIAK ETA EUREN KABIAK:** Txoriak be ba-daukez, gizonen antzera etxeak egiteko orduan euren buruausteak. Batzuk ez dabe burua asko nekatzen abia egiterakoan. Araoak, adibidez ez dira asko nekatzen belar izpiak pillatzen, gero aiekaz zirriku batean abia egiteko. Kurlinkak be ez dauko abi-bearrik, naikoa dau lurreko sakune bat aurkitzea.

Erdi-aroko jaunak, zanga aundi bat egiten eben gazteluaren inguruan eta urez bete, ingurutik zetozen etsiak, sartzeko erarik izan ez dagian. Gauza bera egiten dau "xilipirtak", loitzuneetako ur-gaiñean abia egiñaz. Beste txori batzuk, okillak eta gau-ontza'k adibidez, zuaitz baten zirrikitu edo zulo sakon batetan ipinten dabez arrautzak. Gure baserrietan sarri ikusten dogu enara igeltzero-lana egiten, apurka-apurka kopa baten antzerako ontzi bat erai-ki arte.

– **TROPIKOAN KABIAK:** Txinan bada enararen aai-de bat, itsas-ertzetan bakarrik bizitzen dana, "salanga" dogu txori au, eta abia modu oso brezi batean eraikitzen dau. 7 edo 8 bat zentimetroko ur-bedeinkatu-ontzi baten antza emoten dautsola. Zerez egiña? Bere lixtuaz. Gaiñera bertako biztanleek abia itzelezko platertzat artua dauke. Leku arrisksuetan eraikitzen dau bere abia, arkaitzetan ain zuzen. Bada beste txoritxo bat "eule" izenekoa, landare bate-tik ataratako artaz bere abia egiten dauana. Izpia'ri edo firua'ri, mutur batetik eltzen dautso mokoarekin, eta bere burua boteaz, gorputza'ren karga'rekin goitik beera, jostun on baten antzera egiten dau bere abia. 'Pajaro sastre' edo txinbo jostuna da euleak Asian daukoen lengusua. Onek orri aundi bi daukoz abia egiteko, orri biak alkarre-gaz josiaz ertz banatatik.

– **ABIAK LURPEAN:** Erreka ertzean, aukera eziñ ohea dauko ugalde-enarak abia egiteko. Udabarria eldu orduko ugalde-enara oneitariko bakoitzak, lur-zulatzeari

ekiten dautso. Laister dira ertz guztiak gaztai-zarraren antzera zuloz beterik. Zuloak 5 zm.-tako diametroa dauko sarreran eta metro bat pasea luzeran. Zuloaren bukaeran gelatxo bat dago, zuloa bera baiño apur bat zabalagoa. Umeak gustora egongo dira an, euria'ren beldur barik.

– **UME-ATERATZE ARRIGARRIAK:** Izadiak gizonak baiño askoz leenago sortu dau inkubadora tesna. Orren adibide argi bat ikusi aal izateko, Australia eta Nueva Guinea'ko basoetan bizi dan egazti bat ezagutzea komeni da. "Talegaloa" dauko izena eta oilloaren aaideia dogu. Abia egiteko, orbelez, lurrez, eta goroldioz pillaa aundi bat egiten dabe. Iru bat metro alturan eta amar bat metro bueltan. Ortxe sartzen dabez euren arrautzak goitik beerraiño. Arrautzak, bear dauan ezetasun eziñ ohea dau orbel-pilla ortan. Azala austean, bere kasa atarako dira txitoak, zabor-petik, iñoren laguntzarik barik, eta bizitzeko ere, bakarrik baliatuko dira.

– **KUKUA'REN GORA-BEERAK:** Kukuak ez dauko bape ospe ona. Txikia nintzanean entzun neban lenengokoz kukua eta amillotzaren ipuiña, eta ordutik ona bein eta barriri entzun izan dot leenengo bider entzun nebaneko arridura beberagaz. Kukuak ez dau iñoiz abirik egiten, amillotzaren abian izten dau bere arrautza eta amillotz giza joak azten dau kuku-kumea. Kuku-kumea andi egin ala, bere anai-ordeak abitik botaten asten da, arik eta bera bakarrik gelditu arte.

Batzuk diñoie amillotza ez dala konturatzen, egin dau toen azpi-jokoaz, baiña nire ustez, asikera-asikeratik konturatzen da, baiña txori fiña eta biotz onekoa dalez amillotzak, berena ez dan umea ere, berana lez asten dau.

Udabarrian entzun geinke bere silaba biko kantua. Euskalerrian Maiatza asi orduko asten da normalean kukua kantari. Diru apur bat eroan ezkerko partikeran, urte guttian ez dala izango diru faltarik esaten da. Afrika aldetik etortzen da, eta bera entzutea baiño askoz zaillagoa da ikustea.

– **EGALPERRA** (Avestruz): Egalperra leku legorretan bizi da. Ez dauko egaz egiteko modurik. Kamelluen antzera beatz bi daukoz anketan, ori dala-ta esaten dautsoe kamellu-egaztia.

Egalperrak, etsaiak atzetik jarraitzen dautsonean, burua ondar-pean sartzen dauala gezur utsa da. Egia beste zeozer da. Oso maite dauz dizdira botaten daben gauza guztiak. Orregaitik aurkitu dabez; untzeak, alanbreak, kateak, eta antzeko gauzak egalperren urdailletan. Arrak saietzetan, luma arro ta legunak daukoz. Arei esker, laubost eme bereganatuko dituz zeremoni politekin. Lurrean ipinten dabez euren abiak eta ogeitamar arrautzeraiño pillatzen dabez era batera. Arrautz bakoitzak, 17 zm. luzeran eta 13 zabaletara daukez. Oilloa'ren dozena bi arrautza aiña da arrautz bakoitza. Sei asteren barruan urtetzen dira txitoak arrautzatik, kilo ingurua pisatzen dabela.

– **EGAZTIEN NONDIK-NORAKOAK:** Paseko

txoriek berebiziko ibilaldiak egiten dabez tokiz aldatzeko. Au egingo ez balebe, txori geienak il egingo liratekez. Xomorroak izkutatu edo il egiten dira neguaren etorreraz. Aateak eta xanka-luzeak ezin dabe ezer egin zingira izoztuetan. Ori dala-ta naita-ez, lurralde beroagoetara joan bear dabe txoriek. Orain dala gitxi arte ez genekian nora joaten ziran paseko-txoriak. Ba-ziran garai baten gure txoriak illargira negutzera joaten zireala esaten ebenak ere. Gaur egun be ba-dira, ainbat misterio argitu barik dagozanak. Esaterako: Zerekin baliatzen dira txoriak bidea billatzeko? Or dogu enara, gure lurak utzi eta 20.000 Km. egiten ditu. Batzuren ustez brujula bat omen dabe, baiña ori ez da egia, eguzkia eta izarrekiñ baliatzen dira txoriak bidea billatzerakoan.

– **ERAZTUNAK EGAZTIEI:** Txoriei aluminiozko eraztun bat ipinten dautsee euren ankan, laboratorio'ko señaileakaz, guretzat karneta izango litzateke. Orri esker jakin dagikegu non ipiñi eutseen eraztuna eta noiz, azkenean txoria'ren ibillerak aztertzeko. Españan ipinten dabez eraztunak, onela egoten dira markatuak: "MINIST. AGRIC. MADRID. SPAIN". Txori bateri errez ipinten jakko eraztuna. Aurrena arrapatu egin bear da. Onetarako baimen bereziak daukez txorizaleak euren tranpak eta trikimailuak ipinteko. Baiña eraztun jartzailleak argi jakin bear dau, zeñi txori mota dan. Orren arrazoia erreza da. Txoria ez da jakitun baten eskuetara eroriko, eiztari edo dana-dalako baten eskuetara baiño. Aateak dira geienak, onein eiza berezia dalako. Askoz eskazagoa da txori txiki kopurua. 16.203 kaxkabeltzetik 15 bakarrik jaso ebezan bein. Paseko txoriak dira geien-bat eraztuna daukenak. Beraz, iñoiz gure eskuetara etortzen bada eraztundun txoririk, autoritateengana eraman bear dogu, non eta zelan arrapatu dogun argi ta garbi adieraziaz.

– **NORA DOAZ EUROPA'KO EGAZTIAK:** Asi dira millaka enara argi-alanbreetan biltzen Afrika'ra negutzera joateko. Bidean ainbat eta ainbat ostopo aurkituko dabez, txarrena Sahara'ko basamortua izango dabela. "Ciclón" izeneko aizeak be or dagoz Sudan-aldean, eta azkenik Buena Esperanza'ko muturreraiño joango dira. 10.000 Km.-tara euren sorterritik. Kukua da urrena uzten gaituana. Uztailla geroztik ez da entzuten, Afrika'ko tropikora abiatzen dalako. Garraztaroak be enararen sasoi bardiñean joaten jakuz, geldi-aldi bat egin ondoren Mediterraneo'ko ertzetan, piko elduak jateko asnioagaz. Gure txorientzat Afrika da zorioneko lurra negutzeko. Beste txori batzuk ain ozberak ez diranez, Mediterraneo inguruan gelditzen dira. Ara nola: Txinboa, kaxkabaltza, birigarroa, eta zozo asko. Txori danak ez doaz ordea, or dagoz oindiño: Txe-petxak, txantxangorriak eta arta-txoriak, gurre ate-ondoan, Udabarriaren zain.

– **NORA DOAZ IPAR-AMERIKA'KO EGAZTIAK:** Ipar-Amerika, Europa bezain otza da neguan, emengo txori asko ego-Amerika'ra joaten dira negutzera. Oietako bat "Goglua" dogu, amerika'ko kantaririk onena. Izatez Ka-

EUSKAL ASTEA

nada'koa da, eta ingelesak euren izkuntzan "Bobolink" esaten dautsoe. 'Trupialen" bere lengusua da. Abustua'ren azkenean, bandu itzelak biltzen dira Floridan, andik Kuba eta Jamaika'ra joateko. Europa'ko txoriek baiño bide laburragoak egiten dabez Amerika'ko txoriek. Ba-da urrekurlink izeneko txori bat 4.000 Km-atan barrena joaten dana. Argentina'ko Panpataraño joaten da.

– **EGAZTIAK EIZARAKO EZIAK:** Zapelaitza'ren eiza egiteko era kontutan arturik, sortu zan txori onein eziketaren zerbizu'rako. Greziarrak eta erromatarrak egiten eben lan ori, eta erdi-aroan oso eratuia izan zan. Pazientzi asko bear da, arrano edo zapelaitz bat ezitzen. Egaztiak lenengo ta bein azitzaillearen larruz jantzitako eskumuturrean kokatzen ikasi bear dau. Gero arrapatu bear dauan txoriaren zati bat emonaz irakasten jako zein txori arrapatu. Au da, duda barik, abereak bere serbitzura-ko gizonak erarbiltzeko dauan erarik onena.

– **USO ALBISTARIAK:** Zertarako uso albistariak esango dabe askok, irratia eta telebista gure esku daukaguzela. II. gudaldi mundialean 36.000 uso-albistarik baiño geiagok artu eben parte. Baita gero gizona'ri emoten jakozan domiñak edo oroigarriak emon-be. Aintziñatik erabilia izan da uso-albistaria. Ezitzen ari diranean, bere usategira etorten erakusten jako, usotegitik gero-ta urrunago askatuaz. Azkenengo ikerketak, gauza bat argi utzi dabe uso-albistariataz. Orain dala gutxi-arte, usoak lekua memorizatu egiten ebala uste zan, baiña ez da orrela. Urte bat baiño gutxiago da, Estatu Batuetako zientzi-gizon bik: Bryan Handi'k eta Josepht Maeneil-ek, orren erantzuna aurkitu ebela. Usoak begi-ninian marra bat dauko luzetara, katuak goitik beera dauko bezala, baiña alde-rantziz. Eman dezagun gaur bertan uso bat askatzen do-aula, momentu orretan eguzkiak emoten dautson argia begiko marra orretan artu, eta buruan grabatzen dau. Asi egaz eta urte bigarreanean ere, itzul daiteke askatu eben toki bardiñera, bein eguzkiaren printza artu orduko, bere begiko beginini "oblieuo' orretan. Baten jasotako argi baten poziziñoa bakarrik eukiten dau kontutan. Arrigarrria ezta!

LEGARRETA'TAR ASIER

Egalariak egaz doazi
mendirik mendi goietan,
ego zorrotzez ebagirikan
aizea ortz urdiñetan:
; iza semeak begira dagoz
Bilboko areto ontan,
euskal itzaren egazkadea
noraiño doan benetan...

Urretxindorrek urrezko daukaz
eztatri eta pikoa,
abesti eder, zoragarriak,
jalkiz amaren lurrera:
Asier gazte egazka doa
euskaldunen parnasora,
gora ta gora, beti, aurrera
bijoa gure euskera.

PAULIN

ATZO ASI ZAN, BILBOKO ESKOLAPIOETAN, EUSKERAZALEAK ALKARTEAREN EUSKAL ASTEA

BILBAO. Atzo, asi zan Zumardi Ibiltegia (Alameda de Mazarredo) kaleko 1Tan dan Eskolapiotarren Ikastetxean, Euskerazaleak Alkartea'k gertatu dauan Euskal-Astea.

Alkartearen Lendakari dan Iñaki Zubiri'k egin eban, asteko, Aste osoaren aurkezpena: Bost egun eta bost gai ezbardin, bost idazle gazte gai orreik azaltzeko, alkar-izketarako aukera egunero eta amaitzeko Olerkariaren ekiñaldia.

Lenengo egun onetan izlaria Legarreta'tar Asier izan da. Bertsolari gazteen artean izan leiteke Asier'en lekua eta Mungialderako dan bertsolari-eskolan egiten dauz bere alegiñak.

Orrez gaiñera, Euskerazaintza'ren batzarretara joaten da eta Akademi onek argitaratzen dauan aldizkarian agertzen dauz bere lanak. "Zer" aldizkarian be agertzen dira bere idazkiak.

Mungia'n ba-da beste talde aundi bat "Mungia Euskalduntzen" deritxona eta talde orretan bere lana pozik ekin-tzen dau Asier'ek. Izan be Asier Mungia'n jaioa dogu. Ez da arritzekoa inguru onetako esaldiak, itzak eta erri-bertsoak batzeko egiten dauan alegiña.

Beste zaletasun bat be ba-dauka Asier gazteak: Egaztiak ezagutzeko zaletasuna. Baserri-giroan bizi izan da Asier, naizta kalekoa izan, eta beti izan dau egaztiakanako maitasuna.

Ainbat gai aztertu ebazan Asier'ek egaztiari buruz: Egaztien familia, abiak, txorien ibillaldi luzeak negua toki beroagoan igaroteko, abestiak, egazti eiztariak, mezulariak, egaztien istoria eta abar. Eskerrak Asier'i gauza bariak jakiteko eta pozeezko ordu bat igaroteko aukera eskiñidaskulako.

Gero, alkar izketa izan ondoren, Paulin'en bertsoak entzuteko erea izan gendun eta Zubiri'tar Iñaki'k gaurko gaia iragarri eban:

Irakaskintzan eta batez be lege-arloan euskera erabiliteko dagozan eragozpenak eta aukerak. Izlaria Otaegi'atar Idoia andereñoa izango da.

AMAIRU URTE GEROAGO

Berandu nator, baiña alakoren baten etorri-nator. Amairu urte geroago nator. Alan da guzti be, bapez etortea baiño obeto berandutxo etortea. Etorri be orrexegaitik nator. Obeto izango dalakotan.

Amairu urte dira Bizkaiko Foruaren euskerazko leen itzulpena egin zala. 1981-garren urtean argitaratu zan, eta urte berean Durangoko Liburu-Azokan jendeaurrean agertu.

1526-garreneko jorraillaren 5-garrenean Gernikan egin zan Batzarre Nagusian erabagi eben bertan alkartu ziran kideak Bizkaiko Forua barriztatu egin bear zala, aurrekoa, 1452 -garrenean idatzia eta Foru Zaarra eritxana, zaarkotu egin zala-eta.

Urte aretan bertan, 1526-garrenean, ain zuzen, burutu eben bizkaitarrak Forua barriztatzeko eginkizun ori.

Urrengo urtean, 1527-garrenean, lortu eben Carlos I Agintari Nagusi eta Bizkaiko Jaun zanak izenpetzea, eta irarteko baimena emotea. Baimen orren ondorenez, 1528-garren urtean leenengo aldiz irarria izan zan Burgos-en Bizkaiko Foru Barriztatua.

Gaztelera utsez idatzia eta kaleratua izan zan, zoritxarrez. Gaztelera uts-utsez. Izkuntza bitan, gutxienez, euskeraz eta gaztelera, idatzia eta irarria izan balitz, etorkizun ohea izango leukean, bearbada, gure euskera maite onek.

Urteak eta urteak joan ziran, eundaka urteak be, bai, eta artean Bizkaiko Forua iñork euskeratu ez.

1826-garren urtean Jose Paulo Ulibarriko Galindez-ek eskutitz bat egin euttan Aita Juan Mateo Zabala (1777-1840) idazle eta olerkari frantzizkotar ospetsuari, Bizkaiko Forua euskeratu egiala eskatuz.

Ulibarriko Jose Paulo Galindez semez Okendokoa izan zan, arabarra, baiña bizi, Abandon -oraingo Bilbaon-bizi zan.

Aita Juan Mateo Zabalaren erantzuna naiko gogorra eta garratza izan zan:

"ZER? burua galanto ausi liburuak egin eziñik, urtu orreek argitara atarateko, or, ogeta amar edo berrogei mila errial, ta gero saguak, zedenak ta autsak yateko: edo dendeetan eukoraz tabakoa edo piperra salduteko... Ez nago ni orretarako... Nigaitik forua erderaz geldituko da".

Erantzun zorrotza benetan.

Eta erderaz -gaztelera- gelditu zan.

Baiña ez betiko. 1981-garren urtean euskerara itzulita agertu zan Bizkaiko Foru Barria, idatzia izan eta LAUREUN ETA BERROGETA AMABOST urte geroago. Eta emen be, berandu obe, bapez baiño, esan bear. Bai, berandu etortea obeto.

Bizkaiko Foruaren euskerazko leen itzulpena dan libu-

ruari buruz eretxi-emotea edo kritika OLAZAR'TAR MARTIN neure adiskide min eta aldi aretan ZER aldizkari onen zuzendari eta gaur be onantxe danak egin eustan ZER beronen orrietan (Ikusi ZER -urterilla- 1982).

Eretxi-emote edo kritika aretan Martin Olazar adiskideak aitatu ebazan jakinkizunai edo egin eustazan oarkizunai -batzuri beintzat- erantzuteko asmoz nator idazlan-txo onetan. Berandutxo orain be, baiña banator.

Martin adiskideak, berak beti egin oi izan dauanez, oso ondo idatziz, eta bere eretxia begirunez eta zabal-zabal agerrazoz egin eustan bere eretxi-emotea.

Guzti-guztietan ez etorren bat nigaz, errazoizkoa eta bidezkoa danez, ementxe eta oraintxe bertan ikusiko dogunez.

FORUA ALA LEGE ZAARRA?

Zelan eritxi bear jako Bizkaiko Foruari? Forua ala Lege Zaarra?

Martin nire adiskideak leenengo aitatzen dauan jakinkizuna edo azterkizuna auxe.

"Lege gizonak esan bearko dabe "foru" itz orren esangura zeatza zein dan... aspaldion Lege Zarra esaten da ori adierazoteko, eta zergaitik onartu ez itz ori?".

"LEGE ZARRA" izena onartu zeitekean eta zuzen ezarri lekiokela uste dot Bizkaiko Foruari. Alan da guzti be, FORUA izena obetsi zan. Zergaitik?

Lege-gizonak argiturik daukoe "Foru" itzaren esangura zeatza zein dan.

Au da:

Forua, beronen jatorrizko izate berezian eta zeatzean zer dan jakitea bear-bearrezko da azterkizun au argitzeko.

Foruaren zertasun zeatza mugatu nai izan ezkeru, auxe esango neuke.

FORUA erri bateko usuarioak eta oiturak dirala, idatzi aurretik eta lege egin aurretik, erriaren erraiñetan sortuta gero, urtetan eta urtetan, bearbada, mendetan eta mendetan erri orrek gorde ete bete egin ebazanak, erri berorren izanbidea egunekoratu egian.

Forua, beraz, beronen sortzezko zer bereziari begira bagakioz, ez da lege bat, *legecrl-en* aurretikoa baiño.

Au egiztatzeko, ondo letorke Bizkaiko Foruak ainbeste bider dakarren esakera gogoan izatea:

"Baita, esan eben: Foruz ebela eta legetzat ezarten ebela"... Foruz ebela, au da, aurretiaz ebela, usuarioz eta oituraz ebela, eta aurretiaz eben Foru ori *lege* egiten ebela.

Bai, lege-gizonak zeatuta dauke FORUAREN zertasun berezia.